

TÁJÉKOZÓDÁS

Koltai Zoltán

SIKERES HARMADIK MISSZIÓS TEVÉKENYSÉG A PTE KULTÚRATUDOMÁNYI, PEDAGÓGUSKÉPZŐ ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KARÁN

A kistelepüléseken élők számára gyakran elérhetetlenek a társadalmi alapfunkciók, ami különösen problematikus az előregedő, szociális gondokkal is küzdő kisközösségekben. Számukra a falugondnok jelenti az egyedüli esélyt az elszigeteltség csökkentésére és a teljes értékű életre. A Baranya Vármegyei Önkormányzat megbízása alapján a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán valósult meg először 2022-ben, majd 2023-ban a Baranya és Somogy vármegyei falugondnokok Falu- és tanyagondnoki képzése. Az elméleti és gyakorlati elemeket egyaránt tartalmazó képzési programok végén összesen 81 falugondnok tett sikeres záróvizsgát, többségében kiválóan megfelelt minősítéssel. A tanulmány az egyetem életében újszerű képzési program tapasztalatait mutatja be.

Kistelepülési lét egy lakossági kutatás tükrében

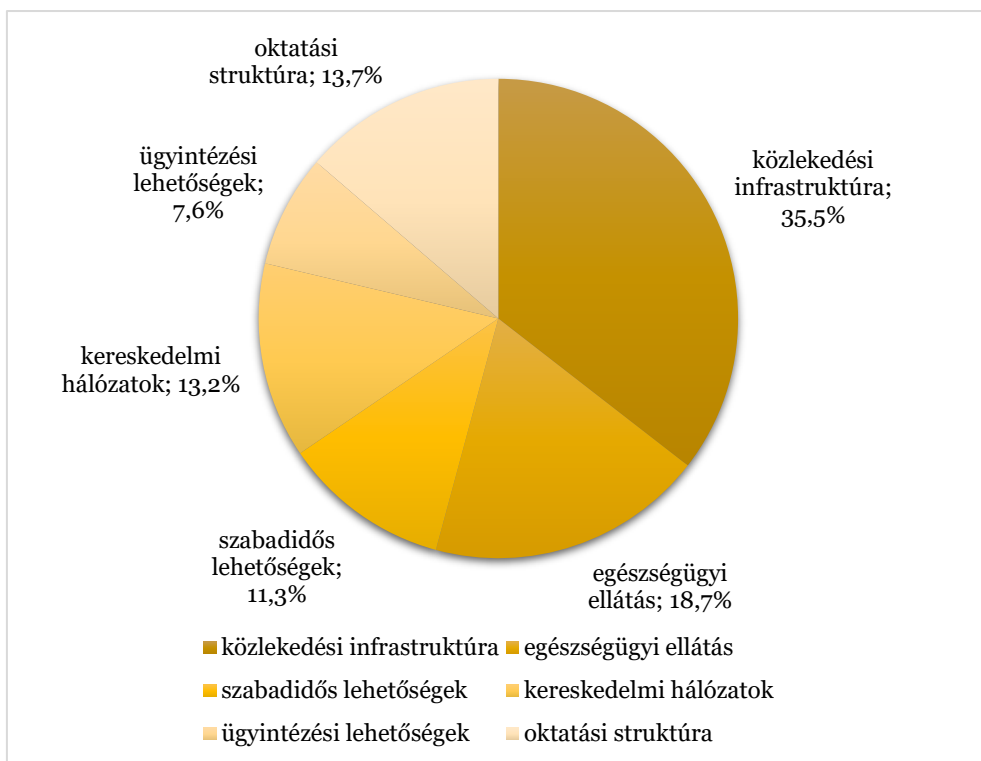
Szűken vett témánkhöz kapcsolódási pontot biztosít az a Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak közreműködésével megvalósított, országos, rétegzett kérdőíves adatfelvétel, melynek során többek között arra voltunk kíváncsiak, hogy a magyar lakosság hogyan vélekedik a falvak által biztosított mindennapi életkörülményekről. Az 1000 fő megkérdezése során figyelembe vett négy ismérvünk a magyarországi népesség régiók szerinti megoszlása, a lakosság nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerinti tagozódása volt.

Hipotézisünk értelmében, azok, akik előnyösnek gondolják ezt a legkisebb lélekszámú településszintet, elsődlegesen a pozitív emberi kapcsolatoknak és a tiszta, nyugodt lakókörnyezetnek tulajdonítják mindezt, míg az elutasítás legfőbb okai között a hiányos ellátottság, a nem megfelelő foglalkozási körülmények és a kedvezőtlen demográfiai folyamatok fordulnak elő nagyobb arányban (Koltai, 2014).

Egyértelműen beigazolódott hipotézisünk, mivel a válaszok közel fele (49,1%) az egészséges, tiszta és természetközeli lakókörnyezethez kapcsolódott. Szintén sokan említették a pozitív emberi kapcsolatokat, az összetartást, kölcsönös figyelmet és segítőkészséget (30,6%), a harmadik leggyakrabban említett előny pedig a háztáji gazdálkodás, kertészkedés és az ezzel kapcsolatos önellátás lehetősége volt (10,3%). A jobb közbiztonságot a válaszadók 7,5%-a említette, az egyéb kategória (2,5%) mögött pedig az alacsonyabb ingatlanárak és a településen belüli kisebb távolságok húzódtak meg. A legtöbb kritika csakugyan a hiányos szolgáltatások és ellátottság kapcsán érte a falvakat, mivel a válaszok kétharmada (67,7%) említette ezt hátrányként. Közel minden negyedik válaszban (23,7%) megjelentek a foglalkoztatással kapcsolatos problémák, a munkalehetőségek hiánya és az alacsony jövedelmek. Az egyéb kategórián (8,6%) belül az elnéptelenedés, előregedés, hátrányos etnikai összetétel

szerepelt, de előfordult a túlzott ismertségből, hiányos közbiztonságból és az elszigeteltségből eredő problémák megemlítése is.

Kutatási eredményeink közül a falugondnoki szolgálat működéséhez kiemelt kapcsolatot biztosító, a nem megfelelő ellátási viszonyok csoportját részletes vizsgálat alá vetve, a legtöbb kritika a közlekedési infrastruktúrával volt kapcsolatos (35,5%), de sokan említették a korlátozott egészségügyi szolgáltatásokat (18,7%) és a hiányos oktatási rendszert az óvodától a középiskolai továbbtanulásig (13,7%). Valamivel kevesebb kritika érte a kereskedelem fejlettségét és az áruválasztékot (13,2%), a gyakran korlátozott, körülményes ügyintézési lehetőségeket (7,6%), viszont többen tartották problémának (11,3%) a hiányos szórakozási és szabadidős lehetőségeket (1. ábra).

1. ábra: A falvak hiányos ellátási-szolgáltatási viszonyainak mögöttes indokai (N=1000)
 Forrás: Koltai 2014

A falugondnoki szolgálat létrejötte és annak szabályozási környezete

A falugondnokság alap gondolata, később a szolgálatok elterjedése Kemény Bertalan mezőgazdasági mérnök, regionális tervező nevével kapcsolódik egybe, aki még 1982-ben kapta azt a feladatot, hogy készítsen Somogy megye külterületi lakott helyei és aprófalvai számára fejlesztési javaslatot (Faludi, 2013). Az érvényben lévő Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió szellemében ezek a szerepkör nélküli, mindenféle fejlesztési lehetőségtől elzárt települések valójában a humánus megszüntetésre lettek kijelölve, Kemény viszont más megoldást keresett. Hitvallása okán, miszerint minden településnek, emberi közösségnek joga van az élethez és saját

jövője alakításához, a folyamat megfordítását tűzte ki célul (Faludi 2004). Többek között a kistermelés területi kiterjesztését javasolta főállású mezőgazdasági kistermelők számára optimális környezet biztosításával, szorgalmazta a lokális autonómia megerősítését, ezzel is támogatva a helyi társadalom belső kapcsolatrendszerének felélesztését és a lokálpatriotizmust. Végül a kistelepülések üzemeltetésére egy falugondnoknak vagy falugondnokságnak nevezett személyt, kiscsoportot nevesített. Néhány évvel később, 1990-ben a Csereháti Településszövetség aktív közreműködésével, kísérleti jelleggel indult el a szolgálat az ország leghátrányosabb helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén megyei aprófalvaiban. A következő évben aztán már a Népjóléti Minisztérium támogatásával (15 település gépjárműbeszerzését lehetővé téve) kezdhették meg működésüket Baranyában és Somogyban a falugondnokságok, amit a '90-es években újabb csatlakozó megyék kistelepülései követtek. Kezdetben 500, később 600, jelenleg 1000 fő alatti településeken működtethető a szolgálat. Az ő munkájukat segíti az országban működő 11 térségi falugondnoki egyesület, melyek nem csak összefogják a szolgálatban érintett falu- és tanyagondnokokat, fenntartókat, szakembereket, civileket, önkéntes segítőket, de amellet, hogy érdekképviselőket is ellátnak, szakmai tanácsadással, információnyújtással, programok szervezésével és kapcsolatépítéssel támogatják, fejlesztik a szolgálatok működését (Csörszné Zelenák & Sümeginé Ország 2022).

Bár a feladatkör 1990 augusztusában indult, a törvényi szabályozás csak a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 1996. évi módosításában jelent meg: „A falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgáltatás célja az aprófalvak és a külterületi vagy egyéb belterületi, valamint a tanyasi lakott helyek intézményhiányából eredő hátrányainak enyhítése, az alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz, közszolgáltatáshoz, valamint egyes alapszolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítása, továbbá az egyéni, közösségi szintű szükségletek teljesítésének segítése.” (1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról 60. § 1)

Bátran kijelenthető, hogy a magánszemélyekkel kapcsolatos kérdőíves kutatásunk azon megállapítása, miszerint a falvakban élők legfőbb hátránya a hiányos szolgáltatásokból, ezen belül is a korlátozott közlekedési és egészségügyi ellátottságból, a hiányos oktatási rendszerből, kereskedelmi hálózatból, körülményes ügyintézési lehetőségekből, valamint a szűkös szabadidős lehetőségekből adódnak, teljes egészében visszatükröződik a falugondnokság feladatai sorában. Az 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet értelmében a falugondnoki szolgáltatás számára meghatározott közvetlen, személyes szolgáltatások közül alapfeladatnak minősülnek:

- a) a közreműködés az étkeztetésben, a házi segítségnyújtásban, a közösségi és szociális információk szolgáltatásában;
- b) az egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás biztosítása, így a háziorvosi rendelésre szállítás, az egyéb egészségügyi intézménybe szállítás, a gyógyszerkiváltás és a gyógyászati segédeszközökhöz való hozzájutás biztosítása;
- c) az óvodáskorú, iskoláskorú gyermekek szállítása, így az óvodába, iskolába szállítás, az egyéb gyermekszállítás.

Kiegészítő feladatnak minősülő lakossági szolgáltatások:

- a) a közösségi, művelődési, sport- és szabadidős tevékenységek szervezése, segítése,

- b) az egyéni hivatalos ügyek intézésének segítése, lakossági igények továbbítása,
- c) az egyéb lakossági szolgáltatások, egyéb szociális és gyermekjóléti alapszolgáltatások biztosításában való közreműködés.

A falugondnoki szolgáltatás számára meghatározott, az önkormányzati feladatok megoldását segítő, közvetett szolgáltatásnak minősülnek:

- a) az ételszállítás önkormányzati intézménybe,
- b) az önkormányzati információk közvetítése a lakosság részére,
- c) a falugondnoki szolgálat működtetésével kapcsolatos teendők ellátása.

Utóbbi, közvetett szolgáltatásnak minősülő feladatok a szolgáltatásnyújtás legfeljebb 50%-át tehetik ki. (1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről 39. § 1)

Kijelenthető, hogy a falugondnokság egy a helyi igények kielégítésére, helyi kezdeményezéssel létrehozott megoldás, mely „ujjlenyomatként” magán kell viselje az adott település sajátos jellemzőit, legyenek azok akár földrajzi, gazdasági, demográfiai vagy éppen intézményi, infrastrukturális eredetűek (Csörsz Zelenák & Sümeginé Ország, 2022). A kiindulópontnak számító igényfelmérés a szolgáltatás bevezetésekor ugyanúgy nélkülözhetetlen, mint a már működő szolgálat továbbfejlesztésekor. Mindezek alapján nem túlzó megállapítás, hogy a tanya- és falugondnoki szolgálat az ellátás térkapcsolatainak megerősítése által a magyar vidék sokrétű problémahalmazának lokális megoldásaként képes működni.

A falugondnoki (tanyagondnoki) pozíció meghirdetésekor feltétel a legalább 8 általános iskolai végzettség és a megfelelő jogosítvány megléte (a feladat ellátásához jellemzően a 8+1 férőhelyes kisbusz a legalkalmasabb), valamint a pályázónak nyilatkozatot kell tennie arról, vállalja a munkakör betöltéséhez előírt falu- és tanyagondnoki képzésen történő részvételt.

Képzés az alapértékek megerősítésének szándékával

A szolgálatot megálmodó Kemény Bertalan szerint: „A jó falugondnok minden problémát észrevesz, amin tud segít, amit nem tud megoldani (idő, benzin, tudás hiányában), annak megoldását másként igyekszik szorgalmazni. Érdeklődik, információt keres, kér, közvetít, tette bátorít, ötletet ad, véleményt formál, a „köz” véleményét alakítja. Röviden: azon dolgozik, hogy újra működjön, újra életképes legyen a falu közössége.” (Kemény, 2004, 21)

Ahogy Szaló fogalmaz, a falugondnok „elsődleges jellemzője az empátia, a ráérzés a szükségre, a tevékeny élet és saját személyiségének alárendelése a másikénak. Nagyszerű hivatás!” (Szaló, 2004, 7) A falugondnok legfontosabb személyiségjegyei közé csakis az empátiát, hitelességet, előítélet-mentességet, rugalmasságot, segítőkészséget, türelmességet, jó kapcsolatépítő és problémamegoldó képességet, határozottságot és precizitást sorolhatjuk (Csörsz Zelenák & Sümeginé Ország, 2022).

A rendszerváltozás idején, 1989-ben alapított Falufejlesztési Társaság a kezdetektől nagy hangsúlyt helyezett a résztvevők képzésére. Először egy-, majd többhetes bentlakásos formában történt a falugondnokok képzése, amit jelenleg egy 170 órás, 52 óra elméletet és 118 óra gyakorlatot felölelő program biztosít (Bódy et al., 2021). A

falugondnoki munkakörben csak olyan személy foglalkoztatható, akit a foglalkoztatás kezdő időpontjában a munkáltató bejelentett a munkakör betöltéséhez szükséges falu- és tanyagondnoki alapképzésre, és azt a munkakör betöltője a foglalkoztatás kezdő időpontjától számított egy éven belül el is végzi. A képzést a vármegyei önkormányzat vagy általa megbízott intézmény biztosítja a Nemzeti Szociálpolitikai Intézet szervezésében.

A főbb tananyagegységek jelenleg az alábbi struktúrát követik:

- A falugondnoki, tanyagondnoki tevékenység alapismeretei (falu- és tanyagondnokság története, a feladatellátás és annak dokumentációja, egészségügyi, jogi, ökológiai és gépjármű-üzemeltetéssel kapcsolatos ismeretek)
- Társadalom- és közösségismeret
- A szociális munka és a segítő foglalkozás
- Kommunikációs készségek és szakmai önismeret fejlesztése
- Terepgyakorlat

A képzés záródolgozat elkészítésével és szóbeli vizsgával zárul. A vizsgabizottság elnökét a szociális ágazat irányítását végző miniszter kéri fel, egy tagját a vármegyei önkormányzat, másik tagját az Nemzeti Szociálpolitikai Intézet delegálja a bizottságba.

A falu- és tanyagondnokok számára ezen felül kötelező továbbképzések is előírásra kerültek, így felsőfokú végzettség esetében 80, egyéb esetben 60 pontot kell megszerezniük a 4 éves továbbképzési időszak során.

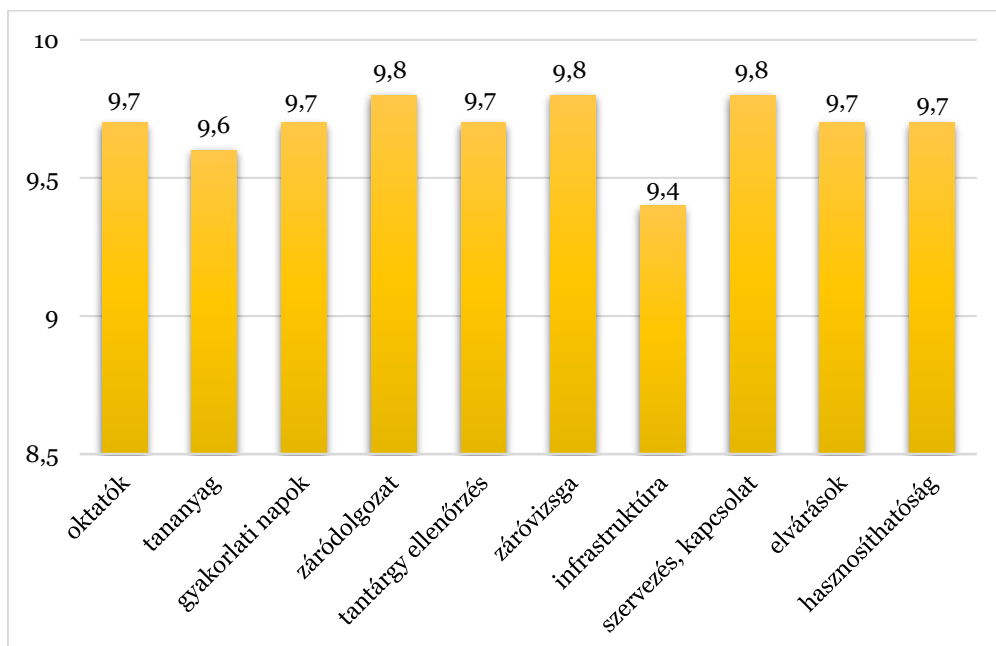
A Baranya Vármegyei Önkormányzat megbízása alapján 2022-ben, majd 2023-ban a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán valósult meg a Baranya és Somogy vármegyei falugondnokok képzése. Ennek során kiemelt figyelmet fordítottunk a felnőttképzés azon sajátosságára, miszerint felnőttképzésre csak erre felkészült képzők alkalmasak (Nemeskéri & Pataki, 2007). Az egyetemi kollégák mellett az M-Stúdium Oktatásszervező Kft.-vel kooperálva biztosítottuk a terepgyakorlathoz kapcsolódó gyakorlatvezetőket, valamint a programban résztvevő szenior falu- és tanyagondnokokat. Természetesen nem hagytuk figyelmen kívül, hogy a képzés sikere nem csak a program kialakításán és lebonyolításán múlik, de legalább ennyire meghatározó a megfelelő oktatási környezet is (Karoliny & Poór, 2017). Éppen ezért helyszínként a PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar pécsi képzési központja szolgált.

A záróvizsgákat követően az alábbi kérdéseket tettük fel a résztvevőknek:

- Mennyire elégedett a képzés oktatóival, az alkalmazott oktatási módszerekkel?
- Mennyire elégedett a képzés során megismert tananyaggal?
- Mennyire feleltek meg elvárásainak a terepgyakorlatok programjai?
- Mennyire elégedett a záródolgozat elkészítéséhez kapott szakmai segítséggel?
- Mennyire voltak megfelelőek a tudása ellenőrzésére alkalmazott módszerek (tantárgyak, záróvizsga)?
- Mennyire elégedett az infrastrukturális adottságokkal (terem, technikai feltételek)?
- Mennyire elégedett a képzés megszervezésével, a program közbeni kapcsolattartással?

- Mennyire felelt meg elvárásainak a képzés összességében?
- Mennyire tudja hasznosítani a képzésen tanultakat a napi munkavégzése során?
- Mi a legfőbb hozadéka, eredménye az Ön számára a falu- és tanyagondnoki képzésnek?

Valamennyi résztvevő kitöltötte elégedettségi kérdőívünket. Az 1-10 pont közötti skálán kimondottan magas, 9,7 pontot kapott képzésünk. Ezen belül az oktatók és a gyakorlati programok 9,7-es, a záródolgozathoz nyújtott segítség és a szervezés 9,8-as pontot ért el, de az infrastrukturális adottságokra (9,4) és a tanultak hasznosíthatóságára (9,7) adott értékek is kiválónak mondhatók.

1. ábra: Résztvevői elégedettség, 1-10 pont közötti skálán (N=81) Forrás: kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2022-2023

Arra a nyílt kérdésünkre, hogy mi volt a képzési program legfőbb hozadéka, legtöbbször a tapasztalatszerzést, a bővülő kapcsolatrendszert, barátságok születését, a munkavégzéshez kapcsolódó tudatosság és magabiztosság erősödését, a pozitív hozzáállás, nyitottság fokozódását, a rendszerszemlélet kialakulását, és ami talán a legfontosabb, az abban való megerősödést említették, hogy „jó helyen vannak.”

Összegzés

Megelőző kérdőíves kutatási eredményeink egyértelművé teszik, hogy a magyarországi kistelepülések jelenleg meglehetősen ambivalens helyzetben vannak. Bár vonzóak számítnak lakókörnyezeti adottságaik és a pozitív emberi kapcsolatok lehetősége, mindezeket hátrányosan ellensúlyozza hiányos szolgáltatási környezetük és kedvezőtlen munkaerőpiaci feltételeik. Utóbbi nem, de a szűkös közlekedési kapcsolatrendszerből, egészségügyi és oktatási intézményhiányból, valamint a helyben csak korlátozott kereskedelmi, ügyintézési és szabadidős lehetőségekből

eredő negatívumokat képes enyhíteni a falugondnoki szolgálat. Kijelenthető, hogy a legkisebb lélekszámú települések szintjén egyidejűleg jelentkező települési és társadalmi hátrányok kezelésében a falugondnokok szerepe nélkülözhetetlen, a feladatot ellátó személy a bizalom és biztonság zálogának számít.

A Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán megvalósult falu- és tanyagondnoki képzési programok végén 81 falugondnok tett sikeres záróvizsgát, többségében kiválóan megfelelt minősítéssel. A vizsgán elért eredmények és a résztvevői visszacsatolások egyértelmű tanúbizonyságként szolgálnak új szerepkörünk sikerességéről, megerősítve a megkezdett együttműködés jövőbeni folytatásának szükségességét, újabb képzési programok elindításának indokoltságát, ezáltal is hangsúlyossá téve az Egyetem és a Kar harmadik missziós tevékenységét és környezetében kifejtett társadalmi felelősségvállalását.

Irodalom

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv> (Letöltés dátuma: 2022. november 30.)
- Magyarország. (2000). 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000001.scm> (Letöltés dátuma: 2022. november 30.)
- Bódy, É., Csörsz né Zelenák, K., Sándor-Lenkei, A., Szarvák, M., & Szeder-Kummer, M. (2021). *A falu- és tanyagondnoki képzés oktatási programja az egyes szociális szolgáltatásokat végzők képzéséről és vizsgakövetelményeiről szóló 81/2004. (IX. 18.) ESzCsM rendelet szerint* (2. átdolgozott kiadás). Budapest: Nemzeti Szociálpolitikai Intézet.
- Csőrsz né Zelenák, K. & Sümeginé Ország, E. (2022). *Segédlet a falugondnoki és tanyagondnoki szolgálatok indításához és működéséhez*. Kecskemét: Falugondnokok Duna-Tisza Közi Egyesülete.
- Faludi, E. (2004). A falugondnoki hálózat kiépülése. In Csörsz né Zelenák, K. (Ed.), *Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere* (pp. 24-29). Budapest: Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség.
- Faludi, E. (2013). A falugondnokság története. In Csörsz né Zelenák, K. (Ed.), *Mint egy falat kenyér...Könyv a falu- és tanyagondnokságról* (pp. 7-12). Kecskemét: Falugondnokok Duna-Tisza Közi Egyesülete.
- Karoliny, M. & Poór, J. (2017). *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások*. Budapest: Wolters Kluwer.
- Kemény, B. (2004). Ki a falugondnok? Mi valójában a falugondnoki szolgálat? In Csörsz né Zelenák, K. (Ed.), *Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere* (pp. 18-21). Budapest: Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség.
- Koltai, Z. (2014). *Sikeres és versenyképes városok. Piackutatás a magyar települések körében*. Pécs: PTE FEEK.
- Nemeskéri, G. & Pataki, C. (2007). *A HR gyakorlata*. Budapest: Ergofit Kft.
- Szaló, P. (2004). Előszó. In Csörsz né Zelenák, K. (Ed.), *Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere* (pp. 7-8). Budapest: Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség.